

го захисту інформації / За ред. проф. В. О. Хорошка – 3-є видання. – К.: Поліграф Колсалтинг, 2003. – 268 с. 9. Закон України «Про інформацію»: від 02.10.1992 р., №2658-ХІІ/92-ВР (зі змінами і доповненнями, внесеними Законами України № 1642-ІІІ від 6.04.2000 р., № 3047-ІІІ від 7.02.2002 р., № 676-ІV від 3.04.2003 р., № 1268-ІV від 18.11.2003 р., № 1703-ІV від 11.05.2004 р., № 2707-ІV від 23.06.2005 р.) // ВВР України, 1992. – № 48. – Ст. 650. 10. Закон України «Про державну таємницю»: від 21.01.1994 р., № 34/94-ВР // ВВР України. – 1994. – № 16. – Ст. 93. 11. Політологічний енциклопедичний словник. – К.: Генеза, 1997. – С. 34. 12. Гелей С., Рутар С. Політологія. – К.: Знання, 1999. – С. 13. 13. Закон України «Про основи національної безпеки України»: від 19.06.2003 р. №964-ІV/2003-ВР (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України № 3200-ІV від 15.12.2005 р.) // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351. 14. Соболев В. Інформація и переходная инфраструктуры // Бизнес. Информ. – 1999 – № 3-4. – С. 36. 15. Cleveland. The knowledge executive. Leadership in an information society/ – New York: Truman Telley books, 1989. – P. 32. 16. Закон України «Про Національну програму інформатизації»: від 04.02. № 74/98-ВР (із змінами, внесеними згідно із Законом № 2684-ІІІ від 13.09.2001 р.) // ВВР. – 2002. – № 1. – Ст. 3. 17. Баринов А. Інформаційний суверенитет или інформаційная безопасность? // Национальна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 70–76. 18. Бачило І. Л. Інформаційне право: основи практичної інформації. – М., 2001 – С. 253. 19. Бондаренко В. О., Литвиненко О. В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми // Стратегическая панорама. – 1999. – № 1–2. – С. 127–133. 20. Бондаренко В. О., Литвиненко О. В. Інформаційні впливи і операції // Стратегическая панорама. – 1999. – № 4. – С. 134–140. 21. Інформаційна безпека України. Проблеми і шляхи вирішення. Заочний круглий стіл // Национальна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 24–29. 22. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – 384 с. 23. Петрик В. М., Остроухов В. В. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій: Навч. посібник. – К.: Росава, 2006. – 208 с. 24. Баринов А. Інформаційний суверенитет или інформаційная безопасность? // Национальна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 70–76.

О. І. Опанасенков

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ, ЩО ВИСУВАЮТЬСЯ ДО КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Будь-яке законодавство створюється правниками, а діє в реальному житті на основі існуючих правовідносин. Право повинно бути взаємопов'язаним із різними сторонами суспільного життя і визначати ті умови, що забезпечують якість останнього. У свою чергу, відповідність права суспільним відносинам сьогодення, соціальної структури суспільства, ідеології та менталітету – основна умова його якості та ефективності.

На думку Ю. І. Бірченка, у визначенні умов ефективності дії права необхідно використовувати системний підхід, тобто враховувати, що ефективність залежить від усіх елементів системи: від правової надбудови в цілому; від суспільних відносин; від культури суспільства, його традицій, звичаїв, історичної спадщини; від діяльності державних установ, громадських організацій тощо [1].

Складовою частиною кримінально-виконавчого права є Кримінально-виконавчий кодекс України (далі – КВК). Від того, наскільки якісним є кримінально-виконавче законодавство, наскільки

ефективна його практична реалізація, залежить досконала діяльність органів та установ виконання покарань.

Значна частина науковців стверджує, що основа сучасної кримінально-виконавчої системи (далі – КВС) України не змінюється, відзначаючи тільки послаблення режиму (Т. Денисова, М. Мельник, В. Рудник, В. Ярошенко). У зв'язку з цим слід окреслити критерії якості КВК України. На нашу думку, *критеріями* якості КВК України є:

- ступінь наукової обґрунтованості закону;
- відповідність реальним суспільним відносинам;
- відповідність Конституції України;
- відповідність міжнародно-правовим актам, а також законодавству Ради Європи;
- мова закону, його доступність для пересічних громадян без додаткових коментарів та роз'яснень;
- лаконічність, чіткість правових норм.

Якість кримінально-виконавчого законодавства залежить від організаційних, наукових, економічних та політичних умов законодавчої діяльності, тобто від загодженості і взаємодії органів державної влади, спеціалістів, експертів законопроектів, народних депутатів. І від того, наскільки досконалими є прийняті закони та інші правові акти, а також від рівня їх практичного застосування та реалізації, залежить діяльність зазначених органів, у тому числі ступінь дотримання гарантій суб'єктивних прав і законних інтересів засуджених, закріплених у правових нормах.

КВК України, який набув чинності 1 січня 2004 р., не був узгоджений науковцями, внесенню його на розгляд Верховної Ради не передувало колективне обговорення, не враховувалася громадська думка, не було кваліфікованої оцінки проекту КВК України фахівцями в галузі кримінально-виконавчого права, широка громадськість так і не була з ним ознайомена [2, с. 3–93].

Зазначимо, що суспільству важливо мати вичерпну інформацію про тенденції, напрями й перспективи розвитку КВС України та країн Ради Європи.

Особливо важливим для вироблення дієвої кримінально-виконавчої системи держави є наукове обґрунтування її оптимального варіанту. Зрозуміло, юридичні нормативи мають постійно оновлюватись і вдосконалюватись для кращої адаптації до перетворень, які відбуваються в Україні та світі.

Так, Г. О. Радов пропонує максимально скоординувати кримінально-виконавчу політику, засоби та методи поводження з особами, підданими кримінальному покаранню, з міжнародно-визнаними гуманістичними принципами. Основним принципом тут повинно бути забезпечення прав та свобод людини і громадянина [3, с. 20].

Норми сучасного кримінально-виконавчого законодавства потребують перегляду, реформування та вдосконалення, оскільки робота в умовах правового вакууму, або ще гірше – правового нігілізму, призводить до численних порушень прав з боку учасників кримінально-виконавчих правовідносин.

На думку Ю. І. Бірченка, щоб оцінити якість та ефективність законодавства, слід чітко уявляти наслідки дії конкретного закону або конкретної норми права, щоб мати можливість зіставити з ним фактично досягнутий результат [1, с. 9–13].

Якість та ефективність законодавства визначається співвідношенням між фактичним результатом дії закону і тими соціальними цілями, для досягнення яких він був прийнятий. Основною умовою якості та ефективності дії правової норми в кримінально-виконавчому законодавстві необхідно вважати її відповідність Конституції, сучасним суспільним відносинам, соціальній структурі засуджених, освіті, культурі, дотриманню їх прав та свобод, відповідність міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою. Слід зазначити, що деякі статті КВК України не відповідають вимогам Конституції України, а саме реалізації прав і свобод засуджених. Наприклад, ч. 1 ст. 118 КВК України зазначає, що засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії. Таке розмите формулювання не дає повної і точної відповіді, чи є праця в колонії обов'язковою. Відповідь на це питання ми знаходимо в ст. 133 КВК України: «Злісним порушником установленого порядку відбування покарання є засуджений, який не виконує законних вимог адміністрації, необґрунтовано відмовляється від праці (не менше як три рази протягом року). При цьому залишається незрозумілим, чи повинні ці стягнення бути діючими. Розглянувши ці статті, можна зробити висновок, що праця в колонії є обов'язковою. А саме обов'язковість і є примусом, який заборонений Конституцією України: згідно з ч. 3 ст. 43, використання примусової праці забороняється.

Ніде в КВК України не зазначене право засудженого на відпустку. Звичайно, в Україні ніхто не дозволить засудженому до позбавлення волі провести відпустку за межами колонії. Але згідно зі ст. 45 Конституції України, кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки. Саме надання відпустки позитивно відзначиться на психологічному стані засудженого, надасть йому можливість зняти психологічну напругу, накопичену за час відбування покарання.

Частина 4 ст. 7 КВК України зазначає, що правовий статус засуджених визначається законами України, а також цим Кодексом. Але основним законом держави є Конституція. Саме вона є

фундаментом формування правової системи, для реалізації якої приймаються інші закони. Тому ч. 4 ст. 7 доцільніше викласти в такій редакції: «Правовий статус засуджених визначається Конституцією України, законами України, а також цим Кодексом».

Щодо міжнародно-правових зобов'язань, то в ст. 2 КВК України вказується, що Кримінально-виконавчий закон України складається з цього Кодексу, інших актів законодавств, а також чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У зв'язку з цим в основу кримінально-виконавчого законодавства України повинні бути покладені принципи і стандарти Ради Європи, членом якої є наша держава. Міжнародні акти, які мають норми загального характеру, не допускають яких-небудь відхилень від них як у законодавстві, так і в діяльності державних органів, що зазначено в ст. 30 Загальної декларації прав людини та в ст. 5 Міжнародного пакту про громадські і політичні права. Крім цього, необхідно враховувати, що в Міжнародних правових актах поряд з нормами-принципами є норми-рекомендації, які не мають обов'язкового характеру для України, але підлягають максимально-му врахуванню в правотворчій діяльності.

Згідно з Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. створена «Програма інтеграції до Європейського Союзу». Кабінет Міністрів України, починаючи з 2001 р. розробляє і затверджує щороку План дій щодо реалізації пріоритетних положень Програми, складовою частиною якої має бути план роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [4, с. 2].

Адаптація кримінально-виконавчого законодавства передбачає розробку та прийняття законів і регламентів Україною, а також створення необхідних умов для належного їх застосування, щоб поступово повністю узгодити національне законодавство із законами Ради Європи. Узгодженість передбачає доцільність для України економічних, політичних та соціальних наслідків прийняття відповідних правових норм, адаптованих до вимог Європейського та світового законодавства.

Зазначимо, що в органах та установах виконання покарань України умови утримання засуджених не відповідають Мінімальним стандартним правилам поведіння з в'язнями та Європейським в'язничним правилам.

До найістотніших недоліків Державної кримінально-виконавчої служби України, які спричиняють порушення прав засуджених, слід віднести:

- недостатня кількість виправних закладів;
- украй погане харчування;
- незадовільні комунально-побутові та санітарно-гігієнічні умови;
- незадовільне медичне обслуговування;
- неналежна забезпеченість засуджених роботою;

- відсутність заробітної платні;
- недостатня кількість обслуговуючого персоналу (лише один соціальний працівник на 100–120 осіб, один психолог на 600 осіб; у Європі 6 ув'язнених на одного атестованого працівника);
- низький соціальний статус працівників кримінально-виконавчих установ, важкі умови праці, невідповідна заробітна плата, як наслідок – плінність кадрів, випадки недозволених зв'язків засуджених із персоналом, які дають можливість в'язням отримувати з волі алкоголь, наркотики, валюту та інші заборонені речі;
- недостатній рівень професійної підготовки персоналу, їх жорстоке ставлення до засуджених.

Світовий досвід удосконалення КВК України повинне дати імпульс для реформування системи виправного впливу України та закрити основи управління за допомогою більш ефективних систем стандартів і цінностей. Кримінально-виконавча система України має ґрунтуватися на тому, що в місцях позбавлення волі повинні чітко розмежовуватися сфери впливу держави та суспільства [5, с. 71].

У цій статті ми звернули увагу лише на одну складову частину кримінально-виконавчого законодавства України – КВК України. Обмежений обсяг публікації не дозволив зупинитися детально на Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», наказі Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про затвердження правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» та інших нормативно-правових актах. Тому ці питання повинні знайти відображення в подальших дослідженнях.

Список літератури: 1. Бірченко Ю. І. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів //Наукові записки Національної Києво-Могилянської академії. – 2004. – Т. 26. Юридичні науки. 2. Степанюк А.Х. Позитивна кримінальна відповідальність як предмет регулювання кримінально-виконавчого кодексу України //Зб. наук. праць. – Х.: Право, 2004. – Вип. 9. – С. 60–93. 3. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України» //Юридичний вісник України. – 1997. – № 18. 4. Офіційний вісник України. – 2000. – № 39. – Ст. 1648. – С. 2. 5. Степанюк А. Х., Батиргарєва В. С. Проблеми теорії і практики виконання покарань //Питання боротьби зі злочинністю. Зб. наук. праць. – Х.: Право. – Вип. 2. – 1998.

Надійшла до редколегії 05.11.08

М. В. Третьякова

СКЛADOVІ КОМПОНЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Сьогодні в Україні у рамках реформування кримінально-процесуального законодавства актуальною залишається проблема забезпечення прав і свобод людини в кримінальному судочинстві, у тому числі в стадіях порушення кримінальної справи та досудового слідства. Забезпечення прав і свобод людини являє собою